

Střední škola - Waldorfské lyceum
Křejpského 1501, Praha 4
tel. 272770378, lyceum@wspj.cz

Projekt „Vzdělávání pro adaptabilitu“
Registrační číslo CZ.2.17/3.1.00/32274

Evropský sociální fond
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Epocha středověkých dějin

Exemplární zpracování výukového celku
epocha dějepisu, 2. ročník, 1. epocha

vypracoval Tomáš Chvátal
říjen-prosinec 2011

Obsah

I. Úvod

II. Teoretické předpoklady

III. Praktická část

III.1 Základní informace

III.2 Rozpis jednotlivých dní

IV. Reflexe a závěr

IV.1 Reflexe studentů

IV.2 Reflexe učitele

IV.3 Návrh ideálního rozvržení epochy

V. Přílohy na CD

materiály k jednotlivým hodinám

I. Úvod

Důvodů, které mě motivovaly k podrobnému zpracování právě epochy středověku ve 2. ročníku waldorfské střední školy, bylo několik. Především jsem cítil, když jsem se připravoval již potřetí na tuto epochu, že mé dosavadní pojetí není ideální, že je těžké studentům toto téma představit tak, aby je opravdu zaujalo. Rozhodl jsem se tedy toto téma si podrobně zpracovat, a to jak po stránce metodologické, tak i v oblasti detailní přípravy veškerých materiálů.

Téma středověku je pro mě blízké i proto, že jsem se jím během svých vysokoškolských studií podrobně zabýval – a to jak z pohledu dějepisu, tak i dějin umění. Mou touhou tedy bylo přetavit tyto své vysokoškolské zkušenosti tak, aby z nich mohli čerpat i moji středoškolští studenti.

Dalším důvodem k tak podrobné práci na tématu pak bylo přesvědčení, že právě doba středověku, v mnohém tak odlišná a cizí našemu dnešnímu myšlení, se může právě pro tuto svoji odlišnost stát pro studenty důležitou inspirací, neboť zde zaznívají i složky, které nejsou v dnešním moderním světě příliš pěstovány.

Doufám přitom, že tento metodický materiál, který kombinuje mé vysokoškolské znalosti se znalostí literatury a s praktickými zkušenostmi z trojího probírání tohoto tématu s žáky Waldorfského lycea, může poskytnout inspiraci a konkrétní metodickou pomoc i dalším kolegům, kteří se budou tímto tématem se svými studenty zabývat.

Tento metodický materiál má několik základních částí. První je teoretická část, jejímž cílem je především nastínit metodologická východiska pro toto téma. Věnujeme se zde proto vývojovým potřebám studentů daného věku podle zkušeností waldorfské pedagogiky, podobě vyučování středověku v jiných školách, charakteristice mého pojetí tématu a vyrovnání se s dosavadní literaturou.

Druhá část je praktická, cílem je popsat co nejpodrobněji průběh jednoho běhu této epochy, který jsem realizoval s žáky 2. ročníku pražského Waldorfského lycea v říjnu 2011. Tato část obsahuje jak úvod do této konkrétní epochy, tak také podrobný popis dění v jednotlivých dnech.

Závěrečná část obsahuje nejprve reflexe studentů a též mou celkovou reflexi proběhlé epochy včetně zhodnocení, jak byly naplněny stanovené cíle. Jsou zde též navržena další zlepšení do budoucna.

II. Teoretické předpoklady

Epocha středověkých dějin je ve výuce dějepisu na našem waldorfském lyceu umístěna v prvním pololetí druhého ročníku, tedy v době, kdy je studentům přibližně šestnáct let. Umístění této epochy v daném ročníku vychází mimo jiné i z chronologického postupu historií, kdy v se prvním ročníku věnujeme starověku a v ročníku druhém pak středověku, na což v druhém pololetí navážeme „epochou rozšiřování obzorů lidstva“ - tedy modernizačními změnami v pozdním středověku a renesancí.

Probírání středověku ve druhém ročníku má však ještě jiný, důležitější, vnitřní smysl: v tomto období se studenti podle waldorfské metodiky i četných zkušeností z praxe nacházejí v období, kdy je pro ně velmi důležité téma ideálů. Zároveň je to věk, kdy studenti rozvíjejí svou schopnost empatie – vcítění se do jiných lidí, ale i do jiných způsobů života. Pro práci na obou těchto tématech je epocha středověku velmi vhodná. Vždyť to byla doba, která se ve velké míře soustředila na otázky přesahující každodenní život a zároveň je to období, které při své velké odlišnosti od dnešního života vyžaduje uplatnit velkou míru empatie a schopnost osvobodit se od zažitých představ a předsudků.

Práce na dějinách středověku úzce souvisí především s předměty Český jazyk a literatura a Dějiny umění. Velký význam může mít návaznost na literární epochu Parsifala, jež představuje jednak možnost dopodrobna poznat středověký myšlenkový a literární svět, zároveň ale zde přicházejí také ke slovu důležitá témata věku, v němž se studenti nacházejí (téma dospívání, odpoutání se od rodiny, životního cíle a cesty za ním, dělání chyb). Pokud dějepisná epocha předchází epoše parsifalovské, může velmi dobrým způsobem zajistit jednak naladění žáků na jiný způsob prožívání a myšlení, zároveň jim poskytne také konkrétní informace o době, v níž se

Parsifal odehrává. Z hlediska dějepisného je pak možné v epoše Parsifala některé momenty z dějepisu zopakovat, dále rozvinout, případně i doplnit, pokud na ně nevyzbyl čas (zde se nabízí zvláště téma rytířství a rytířské kultury).

Velmi blízké vztahy má dějepisná epocha středověku ke „konvenčnímu“ probírání středověké literatury, které probíhá také v tomto období. Velmi dobře se může doplňovat i s epochou středověkého umění v rámci předmětu dějiny umění.

Charakterizovat pojetí tohoto tématu na jiných školách není lehký úkol. Lze však říci, že na klasických školách v České republice se hlavní pozornost stále soustřeďuje na politické dějiny, doplněné jen někdy o dějiny kultury. Navíc při způsobu práce v tříčtvrtěhodinových „hodinách“ dvakrát týdně zůstává toto téma fragmentované, nezcelené, povrchní. Studenti zde nemají možnost, aby se hlouběji nacítili na myšlení středověkého člověka, a tak jim dění v oné době přijde většinou obskurní, nepochopitelné, temné.

Návrh toho, jak by se mělo toto téma vyučovat ve waldorfských školách, přináší kniha zkušeného německého waldorfského dějepisce Alberta Schmelzera *Aktuelles Mittelalter*, která se podrobně věnuje cíleně metodologii a členění této epochy. Tato publikace může být cenným inspiračním zdrojem, na druhou stranu podle mého názoru nedostačuje v tom, jak žáky do této epochy motivovat. Schmelzerův hlavní argument zde je ten, že středověk je *aktuální* i dnes, že mnoho procesů a skutečností dneška pramení právě zde. To je sice podle mého názoru pravda, na druhou stranu si však nemyslím, že by tento argument sám o sobě dokázal být pro současnou mládež dostatečnou motivací. Ostatně otázka náležité motivace k poznávání středověku a práce na odstraňování předem daných předsudků a nechtů vztahujících se k tomuto období je podle mého názoru klíčová a podmiňuje do velké míry úspěch pedagogického procesu v této epoše.

Z tohoto přesvědčení pak vychází i mé vlastní pojetí této epochy. Hlavním cílem v počátku epochy je pro mě, aby si studenti mohli k tomuto období vybudovat vztah, aby „mu dali šanci“. To je podle mých zkušeností velmi důležité – pokud totiž začneme bez přípravy přímo prezentovat jednotlivé události středověku, stane se nejspíše to, že studenti je budou ihned hodnotit našimi dnešními měřítky, z čehož pak vyvstanou mnohá nepochopení. Proto úvodní část věnujeme tomu, aby se studenti mohli vcítit do tehdejšího způsobu nahlížení na svět – a pak teprve přichází probírání jednotlivých událostí. Při tomto způsobu se citelně mění hodnocení jednotlivých událostí – nebývá tak příkré a odsuzující. Na tomto základě může nakonec dojít i ke srovnání s našimi dnešními měřítky – díky náležité přípravě pak už však není hodnocení prvoplánové a myšlenky, které se z takového srovnání zrodí, mohou být velmi obohacující. Více se budu mému pojetí epochy a jeho genezi věnovat v dalším oddílu.

Literaturu, ze které je při přípravě epochy vhodné čerpat, bych rád rozdělil do několika skupin. První zahrnuje obecně pedagogické práce, které nás mohou poučit o vývojové psychologii věku, v němž se studenti nacházejí, o jejich potřebách a způsobu myšlení a cítění. Z autorů, kteří se ve waldorfském prostředí těmito tématy zabývali, bych rád vyzdvihnul **Richtera** a **Stockmeyera**. U nich nalezneme také základní informace o tom, jak k daným vývojovým cílům může sloužit výuka dějepisu, ať již s ohledem na probíraná témata, tak i na používané metody.

Druhý typ knih se zabývá přímo problematikou výuky středověku. Vzhledem k tomu, jak je toto téma specializované, není divu, že doposavad vím jen o jedné knize, která se mu podrobněji věnuje – a tou je již zmiňovaný Schmelzerův *Aktuelles Mittelalter*. Jak již bylo nastíněno, přináší tato publikace kompletní návrh členění celé epochy a je též dobrým pramenem pro načerpání mnoha konkrétních informací o probíraných tématech. Mou první připomínkou, již výše zmíněnou, bylo, že zde není dostatečně vyřešena otázka motivace studentů. Druhou skutečností, kterou musíme vzít v úvahu, je pak to, že autor pochází z německého prostředí a že tedy ne všechna témata, která navrhuje, musí být těmi nejdůležitějšími i v českých zemích. Třetí připomínka je pak metodického rázu: Schmelzer používá při práci téměř výhradně výklad či vyprávění; to jsou sice důležité složky vyučování, zdá se mi ale, že je třeba je pravidelně doplňovat i o jiné metody (skupinová práce, individuální práce s prameny atd.).

Třetím typem publikací, které by v rámci přípravy neměl učitel opomenout, jsou čistě historické

knihy o daném období, které jej samotného mohou na téma dobře naladit a zároveň mu poskytnout i doplnění jeho konkrétních znalostí. Jedná se podle mého názoru především o knihy, které se zabývají obecně středověkým způsobem života a pohledem na svět. Jistě sem patří *Kultura středověké Evropy* Jacquese Le Goffa, *Středověký člověk a jeho svět* Umberta Eca či Bachtinovy *Kategorie středověké kultury*. České prostředí a dějiny každodennosti dobře charakterizuje například *Legenda o Ostojovi* archeologa Zdeňka Smetánky či dvousvazkové dílo *Dějiny hmotné kultury I*, vytvořené autorským kolektivem pod vedením Zdeňka Petráně.

III. Praktická část

III.1 Základní informace

Můj návrh metodologie epochy středověku, který je obsahem tohoto metodického materiálu, je záznamem výuky, kterou jsem vedl po dobu necelých tří týdnů v říjnu 2011 v druhém ročníku Waldorfského lycea. Tuto epochu jsem (jako dosud vždy) vyučoval jsem samostatně, bez mentorského vedení, přibližně týden však u mě hospitovala kolegyně Tsira Jirout, která mi poskytla některé cenné reflexe a náměty. Třída, s níž jsem pracoval, sestává z 31 studentů, z toho je 5 chlapců a 26 dívek. Výuku jistě ulehčilo to, že se jedná o třídu velmi zvědavou, aktivní a pracovitou, s velmi kladným vztahem k dějepisu.

Epochu středověku jsem učil dosud třikrát, ve třech navazujících letech – a mohu říci, že se v průběhu té doby můj pedagogický a metodický přístup velmi posunul. Poprvé, před třemi lety, bylo mým hlavním tématem přetvoření mých vysokoškolských znalostí (studoval jsem historii a dějiny umění právě se zaměřením na středověk) do formy náležitě strukturovaného učiva. Šlo tedy především o hledání nosných a klíčových témat, metod práce, a také o vytváření pracovních (textových i obrazových) podkladů pro studenty. Velkou pomocí mi v tomto hledání byla již zmiňovaná kniha *Aktuelles Mittelalter*.

Podruhé jsem se již mohl soustředit více na to, do jaké míry mnou zvolená témata a prostředky oslovují studenty, jak na téma reagují a co si z výuky odnášejí. Pozoroval jsem, že při čistě chronologické práci s materiálem mají studenti problém se s daným tématem vnitřně nějakým způsobem propojit: rané křesťanství jim přijde příliš idealistické, oficiální církev zkosnatělá, netolerantní, další dění v rámci středověku pak násilné a mnohdy obskurní. Musel jsem si tedy přiznat, že ač mám středověkou kulturu velmi rád, zatím se mi úplně nedaří najít dostatečnou pozitivní protiváhu k oněm prvoplánovým a do očí bijícím negativům, jako je pronásledování nevěřících.

Třetí rok jsem si vytkl za cíl právě toto téma: motivovat studenty a umožnit jim, aby k tématu mohli přistupovat se zvědavostí a nadšením. Po dlouhém přemýšlení jsem opustil myšlenku, že řešením je snaha „bránit“ středověk – uvědomil jsem si totiž, že není třeba jej bránit. Byla to doba se svými pozitivy i negativy a to, co by mohlo být naším hlavním cílem, je *snaha vcítit se do myšlení středověkého člověka, pochopit jeho svět*. A to bez předsudků a bez předčasného hodnocení. Veden touto základní ideou jsem opustil snahu hledat jakási „vyvažovací kladná témata“, která by vyrovnala dojem z témat jako pronásledování nevěřících, inkvizice atd. Místo toho jsem se rozhodl, že úvodní dvě hodiny věnuji tomu, aby si studenti o středověku mohli učinit představu, aby se na něj mohli nacítit a vnitřně se s ním propojit. Metodou, jak toho dosáhnout, byla podrobná práce s Žaltářovou mapou světa, pocházející z anglického rukopisu z poloviny 13. století (viz popis 1. a 2. dne epochy). Tento krok se ukázal jako velmi šťastný a v mnoha ohledech rozhodující – mapa světa nás pak provázela celou epochou jak na barevném plakátu u katedry, tak v našich myslích. I v problematických bodech nás pak upozorňovala na širší konotace, a tak nám pomáhala dospívat k propracovanému hodnocení jednotlivých událostí.

Při práci nám pomáhala také práce s krásnem, s estetickým rozměrem středověku. Přicházelo k nám při zkoumání iluminací i při práci se středověkými texty. Jako pozitivní se ukázalo i cílené nasazení skupinové práce.

Samotná témata, na kterých jsme v epoše pracovali, jsem zásadním způsobem neměnil. Spíše jsem je upravil na základě toho, co fungovalo minulé roky – některá témata tak vypadla (i vzhledem ke kratšímu trvání epochy), jiným byla věnována větší pozornost vzhledem k aktuálnímu dění ve třídě.

Při své práci jsem mohl zčásti navázat na to, že studenti se cca 2 týdny před začátkem epochy začali středověku věnovat při probírání literatury. Na počátku dělali na podnět vyučující studenti ve skupinkách myšlenkové mapy zachycující asociace, které v nich vzbuzuje téma středověk. S těmito myšlenkovými mapami a jejich reflexi jsem pak mohl pracovat v úvodu své epochy. Tematickou návaznost měla tato epocha především na epochu Parsifala, kterou jsem s danou třídou měl asi měsíc a půl po skončení dějepisné epochy.

Následující část je záznamem této epochy. Budu rád, když poslouží jako inspirace pro další učitele, varoval bych ale před naprostým převzetím veškerého členění a metodiky, a to z několika důvodů. Prvním je časové členění – my měli tentokrát k dispozici dvanáct dní, neboť v závěru probíhaly podzimní prázdniny, některá témata proto bylo třeba pro tentokrát vynechat. Vele důležitá je také skutečnost, že podobu epochy do velké míry vždy ovlivňuje charakter příslušné třídy. Třída, se kterou jsme podnikli toto dobrodružství tentokrát, je nesmírně aktivní, otevřená, zvědavá, muzikální – proto jsem se zvláště v rytmické části hodiny mohl odvážit použít i velmi neobvyklé aktivizační metody, které bych v jiných třídách nepoužil.

Rozvržení epochy

- 1) úvod, reflexe minulé epochy, začátek zkoumání středověkého obrazu světa
- 2) středověký obraz světa II
- 3) prameny středověku, jejich splývání za doby pozdního Říma
- 4) situace a společenské procesy v pozdním Římě, příklad na císaři Neronovi
- 5) rané křesťanství, Pavel z Tarsu

- 6) oficializace církve
- 7) středověký obraz světa, trojí lid, oratores
- 8) odkaz na bellatores (více bude v epoše Parsifala)
- 9) vztah duchovní a světské moci, boje o investituru
- 10) život prostého lidu

- 11) vznik měst
- 12) závěr epochy

Časové rozvržení hodiny

V epoše se snažím dodržovat trojí členění hodiny, které sestává z formování závěru, formování úsudku a formování pojmu.

První část hodiny, formování závěru, má za cíl zhodnotit a shrnout téma z předchozího dne, hledat odpovědi na otázky, které se vynořily, vztáhnout probírané téma k dnešnímu dění. Hlavní metodou je diskuze, buď frontální, vedená učitelem, nebo ve skupinkách. V této části je důležité hlavně to, aby studenti plně vnímali. Nezapisují si tedy průběžně, pokud je třeba, je na konci této fáze ponechán čas na individuální zapsání si nejdůležitějších skutečností.

V druhé části přecházíme k nastínění nového tématu. Hlavní metodou je výklad či vyprávění učitele, možno ale použít i skupinovou práci studentů s následnou prezentací. Vzhledem k většímu množství fakt většinou studenti zapisují průběžně, jen u vyprávění životopisů osobností je možno dopředu říci, že úkolem je nyní pouze vnímat a na zapsání bude čas potom (z důvodu větší pozornosti a lepšího propojení s vyprávěným příběhem). V této části se formuje první úsudek o daném tématu.

Ve třetí části se prvotní úsudek dále propracovává a docházíme k vytváření pojmu. Metody zde mohou být různé, cílem je použít informace získané v druhé části, utřídit si je, udělat si v nich jasno.

Hodnocení

Hodnocení práce studenta v epoše středověkých dějin má několik složek

- a) způsob práce studentů při hodině (pozornost, aktivita, práce ve skupince)
- b) sledování stupně osvojení znalostí pomocí písemných testů (cca jednou za týden) – zaměřeno jak na ovládnutí základní faktografie, tak na schopnost samostatného přemýšlení
- c) včasnost a kvalita vypracování zadaných domácích úkolů (úkoly z hodiny na hodinu, úvahy na zvolené téma, odevzdávané jednou týdně)
- d) schopnost komplexního zápisu (kontrola sešitů na konci epochy – ucelenost, přehlednost, komletnost)

III.2 Rozpis jednotlivých dní

1. den - pondělí

na konci předchozího týdne říci studentům, ať si na dnešek přinesou sešity z minulé epochy (starověké civilizace, Řecko a Řím)

přípravit

- vytisknout celobarevný plakát s Žaltářovou mapou v originále (barevný tisk ze souboru Praclisť 01a, dát na stojan ke katedře a zakrýt plátnem – pro vzbuzení zájmu a zvědavosti)
- pro každého malé ČB kopie Žaltářové mapy v originále (A5, Praclisť 01b)
- pro každého velké ČB kopie Žaltářové mapy s přepsaným českým textem (A3, Praclisť 01c)
- myšlenkové mapy jednotlivých studentů k tématu středověk (dělalo-li se předtím v rámci ČJ)

cíle hodiny

- studenti zreflektují látku minulého ročníku, vyberou podstatné momenty, dokáží na základě probraných událostí charakterizovat vlastnosti antického člověka
- studenti si utřídí své dosavadní představy o středověku
- studenti budou motivováni poznávat středověk, vzbudí se u nich zvědavost a touha poznávat
- studenti budou schopni popsat středověký svět, jak je představen na tehdejších *mappae mundi*

průběh hodiny

1. fáze: úvod + reflektivní část

- v této epoše se budeme zabývat středověkem. Naším hlavním cílem bude pokusit se vcítit do středověkého člověka, poznat co nejlépe středověký svět.
- jak budeme pracovat: hodnocení sestává z práce během hodin, plnění domácích úkolů a výsledků v testech (ty budou asi jen dva). Budeme dost využívat práci ve skupinách. Budeme narážet na mnohá témata, která je dobré si promyslet – proto vám budu zadávat téměř každou hodinu témata na úvahy. Bude to ale částečně dobrovolné, bude záležet na vás, jaká témata vás zaujmou a která si vyberete. Jediná podmínka je, abyste na konec měli minimálně tři úvahy.
- rozdání sešitů, každý student si na první stranu napíše své jméno a nadpis „Epocha středověku“ (tak 5-10 min)
- někteří studenti jsou rychlejší, ty už instruji, že si mají začít prolistovávat sešit a připomínat si, která témata jsme probírali
- s celou třídou: *Jaká období a témata jsmeprobírali?* od pravěku až k antice, Řecko a Řím s nimi projít velmi podrobně

skupinová práce „Jaký byl antický člověk?“ (skupiny po 4, rozděleny podle myšlenkové mapy z ČJ, pokud byla; pokud ne, tak libovolně nové):

- a) každý student si v 5ti minutách napíše 3 vlastnosti Řeků a Římanů, které mu přijdou jako nejcharakterističtější a podloží to konkrétní historickou událostí, kde se tato vlastnost projevila. Např: strategické myšlení – na základě chování v bitvě u Thermopyl
- b) studenti ve skupině si v dalších 5ti minutách své návrhy přečtou a vyberou 3, které jim přijdou jako nejcharakterističtější, vyberou si, kdo půjde mluvit k tabuli a psát (*vychází z toho vlastnosti jako cílevědomost, smysl pro souměřitost, vlastenectví, racionalita*)
- c) jednotlivé skupiny prezentují své návrhy u tabule, vlastnosti zapisují

skupinová práce – asociace na téma středověk

Já v této epoše navazoval na myšlenkové mapy vytvořené v rámci ČJ. Skupiny po čtyřech zde psaly své asociace na téma středověk. Zde jsem tedy s tímto materiálem pracoval dále, a to sice tak, že skupiny měly za úkol všechny své asociace rozřadit do větších kategorií (např. hygiena, náboženství, báje atd.) a to jsme si pak říkali. Je možno to ale dělat i tak, že studenti vytvářejí myšlenkové mapy teprve teď. Každopádně cíle je, abychom si uvědomili, že naše asociace se většinou týkají několika málo okruhů a ty jsou pocitově velmi polarizovány (špatná hygiena, inkvizice, temný středověk x nádherné rytířství, krásné dámy). Tyto asociace nejsou nepravdivé – je ale možné, že takto není obraz komplexní – touto epochou si ho budeme snažit doplnit

tuto část kdyžtak možno zkrátit, aby bylo dost času na práci s mapou

2. fáze – nastínění nového tématu (práce se středověkou Žaltářovou mapou světa – viz úvodní obrázek tohoto materiálu)

Z toho, co jsme teď zjistili, vidíme, že naše asociace k tématu středověký člověk jsou znatelně odlišné než zjištění u člověka z doby antiky. To v nás vzbuzuje spousta otázek. Byl opravdu středověký člověk jiný než člověk v antice? A než jsme my dnes? Jaký byl středověký svět?

Hlavní otázka je ale, jak tento svět můžeme my poznat. Určitě by nám pomohlo přečíst stohy knih v latině, ale to v rámci této epochy nejspíš nestihneme. Já sám jsem dlouho přemýšlel, jak s vámi toto téma začít a dlouho jsem si s tím nevěděl rady. Až jednou jsem ve svých přípravách objevil fotografii jedné knižní malby z jednoho středověkého rukopisu ze třináctého století a když jsem si ji zvětšil, rozluštil a přeložil, najednou jsem věděl, že to je ono.

Nejprve možno ukázat barevnou verzi ve skutečné velikosti (poloměr sféry na iluminaci je 9,5cm, vychází to tedy přibližně na A5). Mě se vyplatilo si tuto iluminaci vlepít do diáře s „koženými“ deskami – vypadá to pak alespoň trochu jako rukopis.

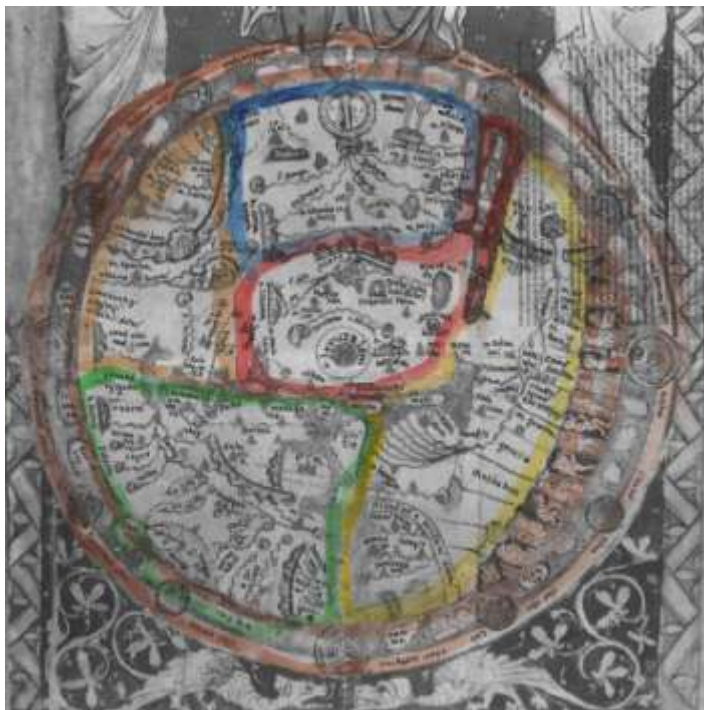
Když si tuto kresbu zvětšíme, objeví se tato krása (*udělat to trochu napínavé, pak slavnostně odhalit plakát s Žaltářovou mapou, po chvilce dát studentům k rozdáni A5kové ČB varianty*).

Vidíme, že je to poměrně komplikované zobrazení. Navíc spousta věcí, které pro středověkého člověka byly samozřejmé, už pro nás tak samozřejmé nejsou. Proto budeme postupovat pomalu a nejdřív si pořádně popíšeme, co vidíme.

Následuje popis na základě otázek učitele: *Co vidíte? Co je uprostřed? Co kruh obklopuje? V určitém momentu dorazíme do stadia, že už studenti nebudou moci dál. Pak přichází otázka: Co byste potřebovali, abyste mohli popisovat dál? Odpovědi: mít to větší, mít přepsané písmo. Na to jim učitel rozdá s náležitým efektem přepsané mapy s českým textem v A3.*

Následuje **skupinová práce**:

Abychom se v tom mohli vyznat, je dobré si teď rozdělit úkoly. Utvoříme šest skupin a každá z nich bude popisovat jen jednu část mapy. Vaším úkolem je co nejlépe daný úsek „prozkoumat“, zjistit, co je zde zobrazeno a podat pak o tom zprávu ostatním. Zaměřte se i na to, jaké typy informací se v daném úseku nalézají a zdůrazněte, co vám přijde zajímavé.

domácí úkol

udělat podrobný popis mapy minimálně na 1 stranu A4 – do sešitu, písemně (*podporuje to vůli a pomůže to, aby měl student v dalších hodinách mapu lépe zafixovánu*)

upozornění na závěr

s tímto programem je epochová hodina opravdu „našlapaná“, končíme jen tak tak. Když tak je možno zkrátit reflektivní fázi minulé epochy nebo asociace na téma středověk nedělat ve skupinách, nýbrž ptát se hned celé třídy.

2. den - úterý

Připravit

- Erbsdorfská mapa (Praclisť 02a – vytisknout jako ČB plakát z 9ti kusů A3 a slepit)
- Mapa z Herefordu (Praclisť 2b na 4listy A3)
- různé mappae mundi (Praclisť 2c, tisknout na A3)
- slepé mapy světa pro každého (Praclisť 2d na A4)
- do každé lavice školní zeměpisný atlas světa

cíle hodiny

- studenti si kladou na základě popisu mapy otázky, vyvstanou témata na další dny epochy
- studenti vnímají, že středověké vnímání světa nebylo přísně geografické v dnešním slova smyslu
- studenti chápou, že středověké zobrazení není „špatné“, že je jen vytvořeno podle zcela jiných měřítek než náš dnešní obraz o zemi
- studenti na základě práce s konkrétními prameny vnímají různé oblasti, z nichž středověký pohled na svět čerpal (Bible SZ a NZ, antičtí autoři – Plinius St., antická vyprávění – např. o Alexandrovi Velikém)
- studenti na základě rozborů středověkých map světa vnímají, že středověká představa o světě byla pevně spojena s Bohem, který svět stvořil a pečuje o něj

průběh hodiny

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

kontrola domácího úkolu: projdu rychle lavice a zkontroluji stránkový popis. Kdo nepopsal, toho si píšu do záznamníku kvůli hodnocení práce v závěru epochy.

kimovka s mapou (mapa se zakryje, studenti po paměti odpovídají na 11 otázek, slouží to na)

- vyjmenujte alespoň 2 města označená v mapě korunkou (celkově jsou 4...)
- na které straně světa žijí Amazonky?
- Které řeky vytékají z ráje? Jmenujte alespoň 3.
- Jaké dva stromy rostou u ráje?
- V které zemi leží klášter sv. Petra?
- Kde je zakreslen Babylón?
- Jak se jmenuje jezero, které se nachází ve svaté zemi nad Jeruzalémem?
- Kde pramení řeka Nil?
- Vyjmenujte dvě řeky v okolí Jeruzaléma.
- Které město z řeckých bájí je na mapě zobrazeno?
- Co se nachází na samém dolním rohu kruhu? Jaká část světa?

reflektivní otázky

Včera jsme se začali zabývat středověkým obrazem světa. Jako bránu do tohoto tématu jsme použili jednu středověkou ilustraci z rukopisu. Co vás ještě zaujalo při popisu mapy? Co jste si uvědomili? Jaké otázky vám z mapy vyvstávají?

Vyvstaly otázky na větry v kruhu, na bájně národy v Africe, na to, jak tento obraz světa vznikl, jak si představovali zeměkouli-věděli už, že je kulatá?, kdo byl autorem (na to jsem hned navázal výkladem)

2. fáze – formování úsudku

výklad o středověkých mapách světa:

Jaký pojem byste zvolili pro tuto ilustraci? Jak byste to obecně nazvali? – Mapa světa - - latinsky se to nazývá mappae mundi – napište si to nad obrázek

Nadpis: *Co byly středověké mapy světa (mappae mundi)*

a)

Mapu, se kterou pracujeme, vytvořil neznámý autor. Pomocně ji nazýváme podle typu rukopisu v kterém se našla – *Žaltářová mapa světa*. Co je žaltář? Kniha žalmů – jsou náboženské křesťanské poetické texty přejaté z judaismu, jsou to jakési osobní rozhovory s Bohem – jednou žalostné, jindy veselé. Je jich kolem 150ti. Kniha žalmů je uchovávána v British museu v Londýně (viz razítko pod iluminací), byla nalezena v Anglii.

Je možno předpokládat že její autor byl také z britských ostrovů. Z čeho bysme tak mohli soudit pohledem na mapu?

- v oblasti Anglie jsou zobrazeny všechny části země, v jiných státech jen výběrově
- když se podíváme do okolí Británie, nejdeme tam zajímavý nápis „naše Normandie“. Co by to mohlo znamenat? Normandie měla v té době k Anglii nějaké pojítko? Ano: z Normandie pocházel Vilém Dobyvatel, který v roce 1066 dobyl Anglii a založil zde vládnoucí dynastii (v Anglii pak šlechta mluvila francouzsky, což se projevilo i velkým počtem francouzských slov v angličtině – např. appointment...). V roce 1204 zabral Normandii francouzský král Filip II. Insulární Normandie (ostrovy v Kanále) ale zůstala v držení Angličanů. V roce 1259 uznal anglický král Jindřich III. v Pařížské smlouvě právoplatnost francouzské držby Normandie), jeho následovníci ale o tuto oblast často bojovali
- podobně v případě Akvitánie: tu získala Anglie v roce 1152, když si zdejší majitelka území Elinor Akvitánská vzala anglického krále Jindřicha II.
- Další informace nám mohou prozradit další stránky rukopisu: po iluminaci, před žalmy, se nachází církevní kalendář vypisující svátky světců, připadající na jednotlivé dny. V těchto kalendářích se kromě všeobecně uznávaných světců často objevovali i světcí místní, kteří se narodili či působili na daném území a kteří zde byli proto zvlášť uctíváni. V případě našeho žaltáře se zde objevuje například svatý Erkenwald (anglosaský londýnský biskup na konci 7. století), který určitě mimo Anglii příliš uctíván nebyl. Je tedy pravděpodobné, že žaltář – a tedy i mapa pochází opravdu z Anglie.
- Je zde zmíněn i svátek sv. Richarda z Chichesteru (biskup z Chichesteru, zemřel 1253). Ten byl prohlášen za svatého r. 1262, můžeme tedy říci, že žaltář i mapa vznikla po tomto roce.
- Mapa má neobvykle malé měřítko – jsou hypotézy, že je to kopie nástěnné mapy, která se prý podle písemných zpráv nacházela v londýnském Westminsteru v ložnici krále Jindřicha III. (zhotovena kol. r. 1230)

O mappae mundi obecně:

- Tato mapa není osamocená, existuje asi 900-1000 iluminací. Některé jsou si podobnější, jiné méně.
- Největší mapa (z německého Erbsdorfu) má rozměry 3,5m x 3,5m a je zhotovena z 30ti listů pergamenu (ukázat vytisknutou co největší mapu z Prac.listu 2a)
- Druhá největší pochází také z Anglie, z katedrály v Herefordu a je vymalována na jednom kusu hovězí kůže o výšce 1,5 m (Praclist 2b na 4listy A3)
- Další se většinou nacházejí v rukopisech, mají formát cca 2 stran A4. Velmi často je to doprovod Apokalypsy od Beata z Liebany.

Práce ve dvojicích – rozbor dalších mappae mundi (Praclist2c + dvě dvojice na Hereford a Erbsdorf – je to 12 map, kdyžtak dát některé důležité mapy dvakrát). Hledáme, co je tam za nové zajímavé motivy, doplnění (v případě, že učitel cítí, že je už moc skupinové práce a že studenti chtějí výklad, je možné toto provést jako výklad za pomoci prezentace – Prez.1)

v prezentaci zazní následující témata:

- trojí rozdělení světa (tvar T-O) – viz ilustrace k Isidorovým Etymologiae, tři světadíly (Evropa, Asie, Afrika), ty údajně osídleny třemi Noeho syny – Šémem, Chámem a Jáfetem – viz Fleures de histoire, Schedelova kronika 1493
- podoba ráje (zacíleno na Adama a Evu, pokušení a vyhnání z ráje)
- podoba Jeruzaléma (Kříž, hradby s 12ti věžemi – 12 apoštolů)
- další zobrazené věci – světecké hlavy na jednom z Beatových rukopisů, krétský labyrint, řím s vlčicí, Gog a Magog
- Lidé na větrných měšcích (viz báj o Odysseovi) u jednoho Beata

3. fáze – formování pojmu

individuální práce (cca 10-15 min.) - vyznačit pastelkou do „naší“ slepé mapy světa (Pracovní list 05d) všechna území zobrazená na Žaltářové mapě. Kdo si není někde jist, může použít na pomoc i zeměpisný atlas světa.

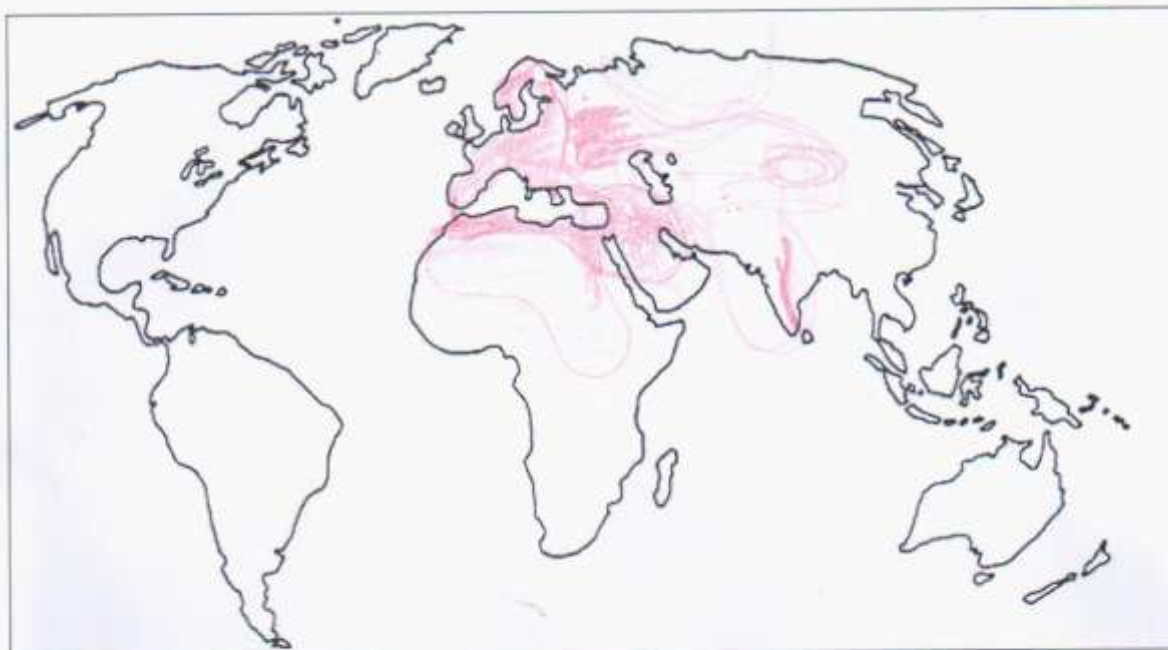
Na to navazujeme otázkami:

Jak se vám to kreslilo? Jde to jednoduše převést nebo ne? Něco jde jednodušeji a něco složitěji.

Proč? Jednak nedostatek údajů, pak také to, že se tam objevují místa, která na naší mapě nejsou (ráj, Amazonky atd.), je to často oproti našemu obrazu světa posunuté.

Které oblasti jsou nejlépe převoditelné a které naopak? Nejlépe Evropa, ke krajům se přesnost zmenšuje, objevují se více a více mýtické bytosti

Co to způsobuje? Asi to, že Evropu dobře znali, také oblasti kolem středozemního moře – kvůli obchodu

Zakreslení oblastí zobrazených v Žaltářové mapě světa z r. 1262 do „naší“ mapy světa

můžeme mapu rozdělit na:

- území známé z bezprostřední zkušenosti autorovi
- území známé z bezprostřední zkušenosti jeho současníkům (zprostředkováno knihami či vyprávěním)
- území popisované v Bibli
- území známé od antických autorů (Homér, Plútarchos – životopisy slavných – Alexandra Velikého)
- bájná území – také z antických popisů (viz Plinius starší)

závěrečné téma:

bavili jsme se teď hodně o tom, co vyplňuje kruh země. Vraťme se teď k tomu, v jakém kontextu je zasazena (viz poslední 3 obrázky v prezentaci č. 1):

Žaltářová mapa – Kristus se sférou značící vládu nad světem a gestem žehnání, okuňují ho i svět andělé – kadidlo očišťuje, i svět je očištěn, Kristus mu žehná

Mapa Honorio z Autumu – svět obklopují 4 andělé a chrání ho

Erbstorfská mapa – v hodní části hlava Krista, po stranách ruce s ránami po hřebecích, dole nohy – svět je vepsán do Krista – je to jeho stvoření. Co znamená to gesto s rozpřaženýma rukama, jak to působí? Jako objímání, ochrana.

napsat si:

Pro středověkého člověka není země umístěna ve vzduchoprázdnu, obklopuje jí božská pozornost, péče a ochrana. (Všechno, co se na zemi odehrává, odehrává se v jeho „kontextu“, z Boha není možno vystoupit, i když jde o podivné tvory či drsné činy)

domácí úkol

- nezadával jsem, bylo by ale možné zadat na přečtení úryvky z Bible a Plinia a na tom základě vypracovat nějaký písemný úkol.

* volitelná úvaha: Byl středověký obraz světa nepravdivý? Jaká je má představa o světě? Jaká idea ho podle mě nese?

3. den - středa

připravit

- pro každého ukázky žalmů na úvodní předčítání (Praclit 03a na A4)
- pro každého plánek železniční dopravy v Praze (Praclit 03b – tisknout jich 6 na A4)
- pro každého plánky výbojů Alexandra Velikého (Praclit 03c na A4)
- pro každého mapu s rozsahem Římské říše (barevně Praclit 03d na A4)

cíle hodiny

- studenti vnímají, že geografický rozsah obzorů středověkého člověka do velké míry kopíroval výboje Alexandra Velikého a rozsah Římské říše
- studenti dokáží charakterizovat, z jakých proudů a v jaké době se tvořil středověk

průběh hodiny

1. fáze – rytmická část, formování závěru

na rozehrání a rytmiizaci

sborové společné předčítání žalmů (Praclit 03a, ve stoje - posiluje to vůli a je to pak energičtější), které byly za Žaltářovou mapou chorálním způsobem (vždy čte polovina jeden řádek, u hvězdičky dělá pauzu, pak další řádek čte druhá skupina)

- abychom si přiblížili ještě jiným způsobem tu dobu
Fungovalo to skvěle, budeme na tom pracovat dál

Reflexivní otázky

Co bylo smyslem, účelem takovéto mapy? Je ten účel stejný jako u dnešních map? Jaký je ten účel dnes?
Studenti přišli na to, že účelem není primárně orientovat se v prostoru, nýbrž „zobrazit to podstatné“ (pro tu kulturu. Pro středověk bylo to podstatné biblické dějiny, působení Krista, vše bylo vsazeno do dějin spásy – tomu odpovídají i věci, které byly z biblických dějin zaznamenány, vždy jde o záchranu někoho... -Noe, Josef, Mojžíšovo vyvedení z Egypta)

Ta důležitost se objevuje také v otázce peridizace (rozdělení času) – každá kultura člení čas podle události, která je pro ní nejdůležitější: Řekové – 1.olympiáda, Římané-založení Říma, Židé – stvoření světa, Křesťané – narození Krista: počátek spásy světa.

Průběh dějiny jsou vidět i na mapě: historie začíná na Východě, u Adama a Evy v ráji a jejich činem, pokračuje přes babylonskou věž k Jeruzalému a působení kristovu až zále na Západ, do současnosti.

Je tato mapa správná? – viz alegorie s plánkem metra (Praclit 03b) – taky zobrazuje jen to, co je pro autora podstatné

Tak, teď jsme si představili a podrobně rozebrali tu mapu. Tak to bychom teď mohli skončit, ne?
Po pár hlasech, že jasně a ať je pustím domů, začnou sami studenti přicházet s tématy, která jim v tom chybí.

Zobrazuje tato mapa světa opravdu středověký názor na něj? – *do určité míry ano, liší se to ale. Na čem to závisí? Na vzdělání autora, na době, kdy ten člověk žil (středověk je dlouhý)*

Z toho nám vychází, jaké věci ještě bude dobré zkoumat:

- jak se středověk vyvíjel (jak tento obraz vznikl, v co se proměnil)
- jak se projevoval v různých vrstvách
- jaké ještě jiné představy se zde objevovaly (jiné ideje – jiná náboženství?)
- jak žili obyčejní lidé
- jaké byly dějiny v realitě, ne v ideálu

- nechat čas na zapsání si vlastních závěrů z této fáze

2. fáze – formování úsudku

výklad

Které kultury středověk ovlivnily, ze kterých kultur středověk čerpal?

Můžeme na začátek použít jako pomůcku naší mapu – jaké kulturní odkazy zde vidíme? Z kterých kultur čerpá?

Židovství
Řecko
Řím

Vzít k tomu pracovní list s texty z Bible a Plinia – ukázat na příkladech, v čem to spočívá.

K tomu třeba ještě Plútarchos: Životopisy slavných Řeků a Římanů – jsou zde popsány Alexandrov výboje - napadlo mě, že to mimo jiné asi souvisí s ohraničením středověkých geografických znalostí na hranici Indie (rozdat mapu Praclist 03a)

Zvláště v severní Africe a na Předním východě „jisté území“ vychází z rozsahu Římské říše (Praclist 03d), s okolními říšemi Římané válčili a obchodovali, a tak o nich také měli své zprávy.

To, čím dané kultury středověk (potažmo nás) ovlivnily, se projevuje také v jazyce: První tři shrnout, druhé dvě zavést)

Nadpis: **Jaké kultury čím ovlivnily středověk**

Židé: šabat (sobota), Mesiáš, Jehova– náboženství, víra

Řekové: antropologie, filozofie, poezie, demokracie – oblast rozumových úvah, vědy

Římané: proces, justice, notář, testament – právo, státní zřízení

Barbárské kmeny (Germáni, Keltové, Slované): skald, bard, viking, drakkar, druid – bojování, zpěv
později **Arabové:** drogerie, alkohol, kafe, cukr – příjemné věci k životu, hygiena

Pojďme se teď blíže podívat na tu dobu, kdy se to všechno spojovalo dohromady – doba pozdního Říma, císařství:

Výklad: Vývoj v pozdní antice – za římského císařství

- územní expanze Říma (ukázat na mapce) – globální propojení kultur, možnost kulturní výměny, setkání mnoha národností v Římě, spousta národností a kultů (Mithra, Kybelé, Ištar)
- vzrůst moci, neuvěřitelný přísun peněz – vzrůst bohatství a luxusu (možno se zeptat studentů, kdo byl v Římě a jak to na ně působilo – bohatství, monumentalita, pompéznost)
- změna republikánských ideálů – už nešlo jen o to sloužit republice, stále častěji se to měnilo ve snahu obohatit sám sebe, strhnout na sebe moc
- **první se to podařilo v 1. století př.n.l. Gaiu Iuliu Caesarovi:** 44 př. n. l – zavražděn zastánci republiky
- **Oktavián Augustus:** adoptivní Caesarův syn, potrestal vrahy, přemohl Marka Antonia (31 př. n. l. – bitva u Actia), rozhodl se moc uplatňovat nenápadně – odmítal pocty, prohlašoval se za primus inter pares – principa (z toho asi slovo princ).
- Jeho následníci z rodiny postupně své postavení upevňovali, funkce císaře se stala ukotvenou a dědičnou.
- Císařové zastávali i úřad nejvyššího velekněze (pontifex maximus), po smrti byli často prohlašováni za bohy. Božský Iulius dokonce dostal svůj samostatný měsíc, stejně jako božský Augustus. Tím se stalo, že další měsíce jsou posunuty (od septembra-osmý měsíc-září do decembra-desátý měsíc-prosinec)

domácí úkol

pro všechny: přečíst úryvek z Neronova životopisu, vypsát do sešitu a) co podle životopisce Nero dělal za činy, b) jaké měl vlastnosti

volitelná úvaha: Jaké ideály nesou dnešní svět?

4. den - čtvrtek

připravít

nic zvláštního není třeba

cíle hodiny

- studenti dokáží charakterizovat náladu pozdního Říma a jeho odlišnost od dob republiky
- studenti na základě rozboru úryvku ze Suetonia charakterizují osobnost císaře Nera
- studenti dokáží pojmenovat charakteristické úpadkové jevy dob v náladě fin de siecle

průběh hodiny

1. fáze – rytmická část, formování závěru

Práce s žalmy – je to poprvé, počítat s tím, že to bude trvat 20-30min.

V těch žalmech, co jsme včera četli, je spousta vnitřního pohybu, spousta pocitů. Pojdme na tom dnes tedy pracovat dále.

Všichni vstanou, začínáme se věnovat jednotlivým větám, postupně. Nejprve si to vždy přečteme, to zrodí pocit, hledáme, jak ten pocit vyjádřit. Opakovat jedno slovo několikrát. Pracovat se zvědomováním – ptát se studentů co to je, jak to působí, jak se ten člověk cítí. Pak je možné ptát se studentů, jaký je to pohyb, jakým gestem se to dá vyjádřit. Vést je k esenci (je třeba si dopředu ji sám pro sebe najít). Vést je k tomu, aby dokázali vnímat charakter jednotlivých částí a verbálně je vyjádřit. Vést je k tomu, aby dokázali říct, kolik částí to má a čím jsou charakterizovány. Mít tuto strukturu ve vědomí během celé práce. Výsledkem by měla být sumarizace částí: 1) aktivní volání k Bohu, 2) soustředění se na svoje pocity, úzkost, 3) cílené požadování konkrétních věcí s pevností, silou.

Reflexe věrejší epochy:

Vyjít z domácí práce:

Jaké činnosti podle Suetoniova líčení Nero dělal?

Jaké vlastnosti měl?

2. fáze – formování úsudku

Výklad: Příklad života jednoho císaře: Nero (37-68 n.l.)

- Neronovo dětství, rodina
- Matka Agrippina si vzala císaře Claudia, ten Nera adoptoval
- Učitelem Seneca
- Agrippina mu chtěla zajistit trůn – říká se, že r. 54 otráвила houbami manžela Claudia
- Nero prohlášen následně za císaře, řeč mu psal Seneca, byl také jeho rádcem
- zprvu vládá ve prospěch Říma, vypadalo to, že bude dobrým vládcem, spolupracoval s poradním sborem (consilium), zde se hodné angažoval Seneca
- postupně se začaly množit excesy – pitky s kumpány, pobuřování na veřejnosti
- obával se matky, r. 59 ji dal zavraždit (pokus o ztroskotání lodí, když to nevyšlo, nechal ji zavraždit pretoriány v její vile pod falešnou záminkou, že se ho chystala připravit o život)
- Seneca musel čelit osočování a rostoucímu počtu pomluv, jež ho přiměly k odchodu z veřejného života do ústraní.
- Nero se rozvedl s Octavií z důvodu její domnělé neplodnosti, nakonec ji dal též zabít.
- Místo starých rádců nohsledové, nejčastěji propuštěnci – intriky, podkuřování císaři, podplácení
- Nero si myslel, že je velmi zdatný umělec – pořádat pěvecké soutěže, sám v nich vystupoval a „kupodivu“ je vyhrával
- v r. 64 – požár Říma. Trval 6 dní. Z celkem čtrnácti městských obvodů byly tři úplně zničeny, v sedmi byly domy výrazně poškozeny a pouze čtyři zůstaly nedotčeny. Pohroma započala v obchodech nalézajících se podél Cirkusu Maximu, odkud se oheň rozšířil na sever přes Palatin a údolím pozdějšího Kolosea až k pahorku Esquilinu. Nero, pobývající zpočátku ve své letní rezidenci v Antiu, se okamžitě vrátil do Říma a organizoval pomoc.
- Vyrojily se spekulace o příčinách, podezření na Nerona – vystavěl si na velkém území svůj palácový komplex Domus Aurea, uprostřed velké jezero a 30ti metrová socha Nerona. Suetonius ve svém díle píše, že Nero shlížel na Řím stravovaný plameny, přičemž měl ve svém jevištním kostýmu hrát na kitharu a zpívat píseň „O dobytí Tróje“.
- Neustávající zvěsti připisující mu odpovědnost za zničení města přinutily Nerona nalézt pachatele požáru. Za ně posléze označil křesťany, které část obyvatelstva vnímala jako podezřelé. Císař nařídil uvěznění křesťanů, z nichž mnozí bylo odsouzeni ke krutým trestům smrti. Většina byla upálena, což byl trest stanovený římským právem pro žháře, někteří byli ukřižováni, případně předhozeni dravým šelmám. Toto pronásledování, probíhající v Římě, patřilo k prvním z celé řady místních pogromů, jež ve 3. století přerostly v systematické stíhání křesťanů. Tuto událost zachytil Tacitus ve svých Letopisech: „Aby potlačil tu pověst, nastrčil Nero jako viníky a potrestal nejvybranějšími tresty ty, jež lid pro neřestný život nenáviděl a nazýval Chrestiani. Původce toho jména Kristus

byl za vlády Tiberiovy prokurátorem Pontiem Pilatem popraven. Tato zhoubná pověra byla sice prozatím utlumena, ale znovu propukla nejen v Judeji, kolébce toho zla, nýbrž i v Římě, kde se všechny ohavnosti nebo hanebnosti soustřeďují a nalézají hojně ctitelů. Byli tedy pochyťáni nejdříve ti, kteří se přiznávali, později však na jejich udání bylo jich převeliké množství usvědčeno, ne tak ze zločinu žhářství, jako spíše z nenávisti k lidskému pokolení. A ještě když umírali, tropili si z nich posměch tak, že jsou pokryti kožemi divokých zvířat, byli rváni od psů a tak hynuli, nebo byli přibíti na kříže nebo určeni plamenům, a když se setmělo, pálení k nočnímu osvětlení.“

- Císařovo nepřístojné chování společně se vzrůstající nesnesitelností jeho vládnutí od okamžiku velkého požáru posílily odhodlání leckterých senátorů a jiných předních mužů zasáhnout proti Neronovi a slovy Tacita „příspěť pomocí vyčerpanému státu“. V roce 65 bylo zorganizováno spiknutí, vedené mimořádně oblíbeným Gaiem Calpurniem Pisonem, významným politikem a literátem, usilujícím o Neronovo sesazení. Spiknutí ale bylo prozrazeno. Za svoji účast byly různě potrestány téměř čtyři desítky mužů a žen: Piso, Seneca, Lucanus, Faenius Rufus a dalších patnáct osob bylo buď donuceno otevřít si žíly, nebo popraveno. Mnozí jiní byli s přihlédnutím k míře provinění posláni do vyhnanství, či postiženi na majetku.

- V roce 68 další spiknutí, tentokrát úspěšné. Třebaže se Neronovi podařilo uprchnout mimo Řím, vzhledem k bezvýhodnosti situace mu jeho průvodci radili, aby si sám dobrovolně vzal život a předešel tak potupnému konci. Nero si proto nechal vykopat hrob, při jehož hloubení neustále bědoval a opakoval: „qualis artifex pereo!“ („jaký to umělec ve mně hyne!“) Jakmile zaslechl v blízkosti jezdce, usilující o jeho dopadení, vrazil si Nero dýku do hrdla a zemřel. Suetonius a Cassius Dio se shodují v tom, že římský lid přijal s nesmírným veselím Neronovu smrt.

3. fáze – formování pojmu

Otázka do pléna (závěry zapisujeme na tabuli i do sešitů)

Jaké procesy se odehrávaly ve společnosti v pozdním Římě

- územní rozmach
- množství kultur, vzájemné kulturní obohacování
- vzrůst moci
- vzrůst bohatství
- luxus
- byrokracie
- soustředění moci u císaře
- snaha některých jedinců získat moc
- intriky, mocenské boje
- možnost korupce
- zhýčkanost (i normálních římských občanů – dostávali obilí ze státních sípek)
- zhýralost, orgie, nevázanost
- rozpad mravů – nevěry, rozpad rodiny
- sociální nerovnost – napětí, vzpoury, největší Spartakovo povstání

domácí úkol

úvaha – Podobá se v něčem situace v dnešním světě, dnešní společnosti situaci v pozdním Římě?

5. den – pátek

Deset minut před – zeptat se přítomných, jestli měli taky pocit, že se při diskuzích nemají šanci poslouchat, že to nepodporuje postavení lavic. Já zas měl ten pocit, že když jsme spolu pracovali na začátku a já šel do prostředka, tak že lidi za mnou byli „mimo dosah“. Ve spolupráci se studenty přestavět lavice.

Připravit

Praclist05 – úryvky vztahující se k vývoji křesťanství

cíle hodiny

- student doloží na příkladu konkrétních osobností (např. Pavel z Tarsu) novátorský charakter křesťanství v prvních staletích našeho letopočtu

průběh hodiny

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

Práce s žalmem – zkrátit to, aby to bylo max. 10-15 min.

a) shrnutí včerejška, co jsme dělali – nechat to na studentech, jenom to projít, nerozkecávat, učitel nic nepřidává, nehrabat se v tom a jít dál

- Co jsme včera dělali v té začáteční fázi? Co to bylo za druh práce? Jak byste to popsali?

- Co z toho vyšlo?

- Jak byste popsali ty tři části, co jsme tam našli

b) Pojdme dál – přečíst společně jednou vše, včetně dalšího žalmu.

Vyšlo to výborně, všichni byli velmi pozorní, shrnutí včerejška se odehrávalo ve velkém soustředění a pak to společné předčítání bylo fakt silné, bylo cítit, že je to mnohem vnitřnější a vnitřně diferencovanější, než když jsme text četli před dvěma dny.

otázky

Je v něčem podobná tehdejší doba a dnešek?

Co to s sebou neslo za pozitiva? Co za negativa?

Povedlo by se vám v dnešním světě najít nějaké případy přehnaného zbožštění nějakých lidí?

2. fáze – formování úsudku

a) výklad o raném křesťanství

- kromě jednotlivců čelily všeobecnému úpadku společnosti a morálky i některé skupiny – zvláště náboženské. Šlo například o Židy, mithraisty, ale také křesťany.

Nadpis: *Ranné křesťanství*

- křesťanství vzniklo v Izraeli na podkladu židovství, jeho základem byla činnost Ježíše Krista, který je křesťany považován za Mesiáše – Spasitele světa

- to je rozdíl od židů – ti na Mesiáše ještě čekají, v té době očekávali, že je Spasitel osvobodí od nenáviděných Římanů

- to Ježíš nedělal („má království není z tohoto světa“), navíc se prohlašoval za syna Božího, což židovská Velerada brala jako největší rouhání – zasadili se o to, aby byl Ježíš ve svých 33 letech ukřižován

- ukřižování byl tehdy trest pro nejhorší zločince, dnes bychom to přirovnali asi k oprátce či elektrickému křeslu

- po smrti Kristově jeho učení pokračovalo, hlásalo ho především 12 jeho apoštolů - učedníků (tedy 11, bez Jidáše...) a jejich učedníci

- křesťanství se šířilo, byly zakládány skupiny v izraelských městech a okolí

- představa, že všichni lidé jsou dětmi božími, že jsou tedy bratry – společné slavení eucharistie

- to platilo i pro otroky, kteří nebyli bráni jako „mluvící věci“, nýbrž jako bližní

- poměrně dlouhou dobu považováno křesťanství za jednu odnož židovství, i samotným křesťanům chvíli trvalo, než si uvědomili svoji specifičnost

- pomohl tomu odpor ze strany většiny židů (vyhazování ze synagog, házení kamením, ukamenování sv. Štěpána – ten byl jedním z prvních mučedníků, kteří položili svůj život za víru.

- nejprve křesťanství omezeno na Židy (apoštolé sami byli Židé, byli obřezaní)

- pro rozšíření křesťanské zvěsti na další („pohanské“) národy byla klíčová osobnost Pavla z Tarsu

Pavel s Tarsu

- původně se nazýval Šavel (jméno znamená „vyprosený od Jehovy“), narodil se někdy v prvních letech našeho letopočtu

- pocházel z města Tarsu, což byl důležitý obchodní přístav na jižním pobřeží Malé Asie (dnešní Turecko)

- pocházel z židovské rodiny, jeho otec náležel k přísnému směru farizeů, vychoval syna v židovské víře

- v Tarsu vládla řecká kultura, mluvilo se zde hovorovou řečtinou – Pavel dobře ovládl řecký filozofický způsob argumentace a myšlení

- Tarsus v této době už bylo římské město s tím, že jeho občané již byli plnoprávními římskými občany.

Pavel byl také římským občanem a mohl proto využívat privilegií, která z toho plynula – například právo odvolat se od jakéhokoliv soudu přímo do Říma a mít soudní proces přímo tam.

- Pavel byl tedy dobře obeznámen se třemi důležitými kulturami starověku – římskou, řeckou a židovskou, a mohl proto tyto proudy později dobře spojit.

- V patnácti letech Šavla poslal otec do Jeruzaléma, aby zde studoval na slavné chrámové škole u moudrého rabbiho **Gamaliela**. Zde pak pobyl dalších osmnáct let a za tu dobu se naučil výborně nazpaměť znát bibli. Stal se horlivým farizejem – tedy tím, kdo bedlivě dbá na dodržování všech mnoha rituálních předpisů židovského Bohem daného zákona o tom co jíst či nejíst, jak se chovat či nechovat. Zároveň jako každý Žid netrpělivě vyhlížel Mesiáše, který měl podle proroctví osvobodit podrobený izraelský lid. Určitě teď se zájmem pozoroval i činnost Ježíše, který o sobě prohlašoval, že tímto mesiášem je. Dělal ale přitom mnohé věci, které farizeje pobuřovaly: pracoval (tedy léčil) i o šabat, kdy se pracovat nemělo; nesháněl se setkávat s nečistými nevěstkami a celníky, kritizoval farizeje, že jejich víra je jen vnější, zaměřená na slepé dodržování pravidel. Pokud se tedy Pavel o Ježíšově působení doslechl, nejspíše ho to pobouřilo. O jeho reakcích za Kristova života nemáme žádné zprávy, ale po Ukřižování byl Šavel jedním z největších pronásledovatelů apoštolů a dalších. Velmi se zasadil o vyhnání Kristových následníků z Jeruzaléma, to mu však nestačilo. Dozvěděl se, že velká skupina učedníků je také v Damašku, a tak se tam vypravil s pověřením od velekněze, aby i je zajal a rozprášil.

- Na cestě do Damašku ale prý Šavla uprostřed dne oslepilo světlo až spadl z koně a shůry se ozval hlas:

„Šavle, Šavle, proč pronásleduješ můj lid?“ „Kdo jsi pane?“ „Já jsem Ježíš, z Nazareta, kterého pronásleduješ“. Na základě tohoto zážitku se Šavel obrátil, nechal se pokřtít a z odpůrce křesťanů se stal jejich horlivý podporovatel. Nyní mohl ve službě křesťanství uplatnit své jedinečné znalosti římské, řecké i židovské kultury. Stal se apoštolem a vydal se kázat křesťanství k „pohanům“ – nežidům.

- Pavel podnikal množství misijních cest, během nichž křtil nové věřící a kázal – v Malé Asii i v Řecku.

Obcím, které založil nebo které mu byly nějak blízké, pak psal dopisy, které je měly podporovat a vést – tzv. **epištoly**: Římanům, Korintánům, Soluňanům, Filippanům, Efezským.

- Byl úžasným myslitelem a rétozem. To můžeme vidět i v jeho listech, které jsou součástí Bible. Známa jsou například jeho slova o lásce z prvního listu Korintským – ta se často čtou na svatbách.

„Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon.

Kdybych měl dar proroctví, rozuměl všem tajemstvím a obsáhl všechno poznání, ano, kdybych měl tak velikou víru, že bych hory přenášel, ale lásku bych neměl, nic nejsem.

A kdybych rozdal všechno, co mám, ano, kdybych vydal sám sebe k upálení, ale lásku bych neměl, nic mi to neprospěje.

Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá.

Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy.

Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy.

Ať se děje cokoli, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá.

Láska nikdy nezanikne. Proroctví – to pomine; jazyky – ty ustanou; poznání – to bude překonáno.

Vždyť naše poznání je jen částečné, i naše prorokování je jen částečné;

až přijde plnost, tehdy to, co je částečné, bude překonáno. ...

A tak zůstává víra, naděje, láska – ale největší z té trojice je láska. “

1. list Korintským, kapitola 13, verše 1-13 [1.Kor 13,1-13]

-V roce 60 se vrátil do Jeruzaléma, ortodoxní Židé na něj přivolali žalobu u římského soudu. Pavel využil práva římského občana a dostalo se mu soudu v samotném Římě. Zde byl dokonce na krátký čas osvobozen,

pak ale v roce 67 přišlo první velké pronásledování křesťanů císařem Nerem byl zajat a sťat (římské občany bylo zakázáno ukřižovat). V následujících desetiletích jej postupně křesťané prohlásili za svatého, stal se z něj svatý Pavel, jeho symbolem je meč, kterým byl sťat.

- Bez ohledu na to, jestli jej považujeme za svatého nebo ne je to významná historická postava, která byla důležitá pro rozvoj křesťanství a vznik středověku. Jeho literární a myšlenková činnost přeměnila křesťanství z uzavřené židovské sekty na velké hnutí se světovým rozsahem.

- I Římané s křesťany měli problémy – všechny lidi považovali za své bližní, nechtěli uctívat císaře za Boha, odmítali sloužit v armádě – několik velkých vln pronásledování

3. fáze – formování pojmu

Shrnutí (ptát se celé třídy, zapsat): *Jací byli křesťané v době raného křesťanství?*

- stateční
- odhodlaní
- mírumilovní
- rovnostářští
- idealističtí

na závěr jako protipól přečíst zprávy o chování křesťanů za pár století potom (Praclisť 05 Trinitární spory):

- závěr z ustanovení Nikájského koncilu o exkomunikaci těch, kteří věří jinak
- zpráva o zabití filozofky Hepatie Alexandrijské zfanatizovaným davem křesťanů
- údaj o zavření Platónovy akademie v Athénách v roce 529

tento „šok“ jsem zavedl proto, že v předchozích letech, když jsem celou hodinu mluvil jen o raném křesťanství, studenti to brali jako nudnou selanku, kdy všechno se tváří ideálně. Tímto kontrastem s následujícím děním dostane ona raná fáze nový rozměr a novou důležitost. Některých věcí si prostě vážíme, až když je ztratíme...

domácí úkol

žádný

6. den - pondělí

připravit

nic není třeba

cíle hodiny

- studenti dokáží popsat proces oficializace církve
- studenti charakterizují důsledky, které oficializace církve přinesla
- studenti popíší jednotlivá stádia vývoje myšlenky od jejích počátků až po přeměnu v myšlenkový systém

průběh hodiny

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

připomenout ztřejsí test!!

a) **Práce s žalmy** – 10-15 min.

Rozbor 23. žalmu

a) Nejprve stoupnout a přečíst – jenom tento žalm

b) Obecná otázka: jaká je podle vás za tím nálada? Jak se ten člověk cítí? Liší se to něčím od předchozího žalmu?

c) Detailní otázky:

- Proč tu říká „Hospodin je můj pastýř“? Co je za tím za pocit? Kdo je to pastýř?
- Jaké to je *odpočívat na travnatých nivách*?
- Jaké je to být na *klidných místech u vod*?
- Jaké je to *jít po stezce spravedlnosti*?
- Jaký je pro toho člověka v té chvíli Hospodin, když mu toto všechno dává? Jaký má k němu vztah? K jakému vztahu bychom to přirovnali?
- Jak se to mění v další části (Prostíráš mi stůl, kalich mi po okraj plníš)? Obrací se s tím pocitem přímo k Bohu.
- Jaké to je říct: *Ano, dobrota a milosrdenství provázet mě budou po všechny dny mého života*.
- Upgrade – hebrejščina má jinak časy, není tam takový rozdíl mezi minulostí, přítomností a budoucností. Naše překlady do češtiny jsou tedy částečně nepřesné. Proto se například první verš překládá dvěma způsoby. První už známe: *Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatku* – co je v tom za náladu? Jak se to změní, když použijeme druhý překlad: *Hospodin je můj pastýř, nic nepostrádám*? Plnost je už teď, není třeba čekat na něco v budoucnosti. To můžeme vztáhnout i na konečné verše – *Dobrota a milosrdenství mě provázejí po všechny dny mého žití. Do Hospodinova domu se vracím po do nejdleších časů*.
- Co z těch dvou variant se vám líbí víc a proč?
- Zkuste si to během dne – v nějaké situaci se zastavit, třeba i při těžkostech a říct si „nic nepostrádám“ - jak se tím ta situace změní?

Reflexe minulé hodiny, formování závěru

a) fáze raného křesťanství

Jsou v textu žalmů, které společně rozebíráme, nějaké pasáže, které by podle Vás mohly odpovídat pocit prvních křesťanů?

Jaký vztah mohli podle vás mít ranní křesťané k těmto žalmům? Jak na ně mohly působit?

Jaký byl přínos sv. Pavla pro křesťanství?

- zasadil se o to, aby se křesťanství otevřelo i nežidům. (jinak by křesťanství bylo jen uzavřenou sektou, nebylo by otevřené všem) To byl velký čin, ostatní apoštolové zatím považovali křesťanství za něco, co je určené jen pro židy – „vyvolený lid“. Pavel je silou svých argumentů přesvědčil a od té doby bylo možno rozšiřovat křesťanství i mezi ostatní národy. Tak se mohlo šířit do Evropy a stát se zde převažujícím náboženstvím. Tohoto významu si je zřejmě vědoma i současná katolická církev, která svatého Pavla uctívá jako jednoho z patronů Evropy a rok 2009 vyhlásila rokem svatého Pavla.
- domníval se, že nejdůležitější nejsou vnější pravidla, ale vnitřní proměna
- spojil ve své osobě sílu tří kultur (Řecko, Řím, židovství) a využil je pro šíření křesťanství

- proti římskému otroctví – rovnost lidí před Bohem (list Timoteovi)
- spojoval rozumový a citový přístup

Co bylo podle Vás cenného na tom, jak přistupovali ranní křesťané ke světu a k lidem?

Je tam naopak něco, s čím byste nesouhlasili?

Bylo možné, aby lidé s tímto názorem dělali druhým lidem něco špatného? Aby je pronásledovali? Aby je zabíjeli za to, že mají jiný názor?

Na druhou stranu, máme tu zprávy, že po několika stech let se lidé hlásící se ke křesťanství, dopouštěli toho, že druhé lidi s jiným názorem zatracovali, zakazovali jim jejich názor, někdy je i zabíjeli. Nevíme zatím, jak velká to byla skupina, která se toho dopouštěla a nevíme také zatím, jaké události a změny v charakteru křesťanství k tomu vedly. Využijeme toho ale a „nezatížení informacemi“ si popřemýšlíme nad tím, co se muselo s křesťany stát, aby k něčemu takovému vůbec mohlo dojít – poprosím teď, aby se vyjádřili zvláště ti lidé, kteří si nesháněli konkrétní informace o vývoji křesťanství.

Pomocná otázka: Co umožňuje člověku aby pronásledoval druhého pro jeho názor? Co ho k tomu vede?

Pojďme se nyní podívat, jak to probíhalo ve skutečnosti:

2. fáze – formování úsudku

Výklad – Oficializace církve (s využitím příspěvků lidí, kteří si to zjišťovali)

Od fáze po smrti Kristově, emancipace od židovství, Sv. Pavel – podrobný životopis, Edikt Milánský, Nikájský koncil, Theodosiův edikt

3. fáze – formování pojmu

hledání stádií vývoje církve do roku 380

Nejprve práce v cca pětičlenných skupinách, úkolem je navrhnout názvy minimálně pěti fází vývoje křesťanství (5-10 min.), pak se sejdou zástupci všech skupin s návrhy svých skupin a navrhnou společné znění

domácí úkol

témata pro volitelnou úvahu

– Byla podle vás oficializace církve nutná? Nemohlo to nadále zůstat v té „hippie fázi“?

- Dá se ještě někde jinde pozorovat podobný proces, jako se odehrál s církví?

- Co byste poradili církvi, aby její poselství zůstávalo živé?

- Byly excesy v církvi způsobeny podle Vás tím, že je sama myšlenka špatná, že je špatný systém, nebo to zavinili konkrétní lidé?

7. den - úterý

Přípravit

Test – soubor Test 1 (pro každého studenta tisk ČB kopie oboustranně)

Dřevoryt trojího lidu – Praclisť 7

cíle hodiny

- student popíše strukturu středověké společnosti

průběh hodiny

1. fáze – reflektivní část

test 2 – cca 45 minut

otázky k reflexi

Setkáváme se i my dnes s nějakými formami exkomunikace?

2. fáze – formování úsudku

Nové téma: ***Struktura středověké společnosti***

a) rozbor ilustrace Trojího lidu (Praclisť7)

s pomocí návodných otázek studenti obrázek popisují (Kolik je tu skupin lidí? Jaké? Kdo je nahoře?)

popis co z toho vychází

zápis o trojím lidu, rozdělení společnosti na 3 skupiny (oratores, bellatores, laboratores) s odlišnými úkoly, tento řád byl považován za daný Bohem

b) výklad: duchovní stav

hierarchie církve - „církvní pyramida“, funkce jednotlivých hodnostářů, práce kněze - svátosti
geneze funkce papeže

8. den - středa

připravit

text s úryvkem Einhardova životopisu Karla Velikého (Praclit 08) – pro každého

cíle hodiny

- student vyjmenuje příčiny stěhování národů
- charakterizuje důsledky stěhování národů na úroveň společnosti
- vlastními slovy popíše povahu Karla Velikého, zhodnotí jeho silné, případně slabé stránky
- vysvětlí význam pojmu lenní (feudální) systém

průběh hodiny

- *rozdání opravených testů, zhodnocení*

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

Opakování včerejška + trénink hledání důležitých témat

Kdybychom ze včerejší látky psali test, co by tam bylo podle Vás za otázky? Které otázky byly ze včerejšího tématu nejdůležitější?

- Studenti přicházejí s návrhy, jiní studenti na to před celou třídou odpovídají
Fungovalo to velmi dobře

2. fáze – formování úsudku

Výklad

b) světský stav

odkaz Římské říše

zánik ZŘŘ

stěhování národů

vznik Franské říše

feudální systém

propojení světské a duchovní pyramidy

3. fáze – formování pojmu

nestihl jsem, ale zde by byla ideální práce s úryvkem Einhardova životopisu Karla Velikého (Praclit 08)

- když se nestihne, tak za domácí úkol. Z toho pak odvodit ideální vlastnosti středověkého panovníka

domácí úkol

není

9. den - čtvrtek

připravit

Praclisť 09 – dictatus papae (pro každého)

cíle hodiny

- student charakterizuje vztah mezi císařstvím a papežstvím

průběh hodiny

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

Opakování včerejška + trénink hledání důležitých témat

Kdybychom ze včerejší látky psali test, co by tam bylo podle Vás za otázky? Které otázky byly ze včerejšího tématu nejdůležitější?

- Studenti přicházejí s návrhy, jiní studenti na to před celou třídou odpovídají.
- Tentokrát členit jako v písemce: a) letopočty, b) pojmy, c) komplexnější otázky

Reflektivní hledání pojmu

- kolečko třídou, každá ať řekne pojem, který pro něj nejlépe charakterizuje uspořádání středověké společnosti

- *na to konto se rozvinula debata, co jim na tehdejších uspořádání vadí (nesvoboda), sami studenti ale došli k tomu, že v tehdejší době to nemohlo být jak dnes, že právě i skrz středověk jsme se dostali do dnešního stavu*

2. fáze – formování úsudku

Výklad

Vztah světského a duchovního stavu

- vztah církve a císaře za Karlovců
- clunyjské hnutí
- Řehoř VII a Dictatus papae
- průběh bojů o investituru
- Wormský konkordát

3. fáze – formování pojmu

práce s listinou Dictatus papae (Praclisť09)

domácí úkol

písemné zodpovězení otázek z pracovního listu s Dictatem papae

10. den - pátek

připravít

vzít s sebou knihu Zdeňka Smetánky Legenda o Ostojovi

Praclíst 10 – tisknout soubor 4x, pro každou skupinku je vždy text o jedné oblasti života o rozsahu cca 8mi polovičních stran (2 oboustranné listy A4), každý by měl mít svou variantu textu.

cíle hodiny

- studenti na základě dříve získaných informací dokáží zhodnotit, na jakých základních principech spočívala středověká společnost
- studenti dokáží určit, z čeho pramenila tehdy autorita
- studenti rozlišují mezi autoritou vnitřní a vnější, jsou si vědomi slabých a silných stránek obou typů autority
- studenti dokáží charakterizovat život běžného středověkého člověka

průběh hodiny

připomenout, že epocha brzy končí, zeptat se, kolik mají napsáno úvah a doporučit, aby je dopsali přes víkend, pak už nebude moc času.

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

Opakování včerejška + trénink hledání důležitých témat

Studenti tentokrát mají za úkol popsat nějaký pojem ze včerejška (pojmy, jména, data, události), ostatní hádají, co to je. *Funguje to velmi dobře, studenti se aktivně hlásí a vymýšlejí pojmy a jiní se je snaží uhádnout*

Reflektivní otázky

Na jakých principech byla postavená středověká společnost? – *např: přesvědčení, že stávající řád a místo člověka v něm pochází od Boha; soustava daných vztahů a přísah, soustava podřízenosti*

Byla středověká společnost spravedlivá? Pokud ne, v čem tkvěla ta nespravedlnost?

Základem středověké společnosti byla autorita císaře a papeže. Kdo je autorita v dnešní společnosti?

V čem podle vás spočívá autorita? Kterou autoritu jste ochotni přijmout vy?

Jak je to třeba u učitele – v čem spočívá jeho autorita? – *krásně jsme si na tom vysvětlili rozdíl mezi autoritou vnitřní a vnější, studenty to velmi zajímalo, bylo vidět, že se jich to přímo dotýká – zvláště ve chvíli, kdy jsme se bavili o autoritě učitele. Sami přišli na to, že to má dvě podoby – „že nám můžete dát špatnou známku nebo zabavit mobila“ a „že se od vás něco můžeme naučit, že si vás vážíte, že víme, že máte víc zkušeností než my). Studenti si sami navrhli témata pro úvahu (viz dole).*

2. fáze – formování úsudku

Výklad - Život prostého lidu

(pramenem jsou úvodní kapitoly z knihy Zdeňka Smetánky Legenda o Ostojovi a kniha Jacquese Le Goffa Kultura středověku)

- prostý lid unikal pozornosti letopisců, ti se zaměřovali na panovníky a nejvyšší osoby církve
- rekonstruovat život středověkého člověka je proto složité
- dá se to ale kombinací nečetných zmínek v písemných pramenech a zjištění archeologických, případně srovnáním z pozdějšího pozorování etnografů (lidové zvyky atd.)
- velmi dobře pro obyčejného středověkého vesničana to udělal archeolog Zdeněk Smetánka, který se pokusil rekonstruovat život jakéhosi Ostoje, který je zmiňován darovací listině vyšehradského kanovníka Zbyhňeva někdy z let 1125-1140. Dozvídáme se tu o něm, že Ostoj žil na Levém Hradci, byl poddaným dvou kanovníků v Úněticích, kde mě též vykonávat robotu. Na jeho příkladu si můžeme představit život prostého středověkého vesničana
- středověká krajina byla o dost jiná než dnes – většinu území pokrývaly hluboké lesy (většinou listnaté), kultivované oblasti s poli a loukami tvořily jen izolované ostrůvky propojené nepříliš kvalitními cestami
- postupně se obydlené území zvětšovalo – mýcením (z toho název Mýto) a žďářením (z toho Žďár)

- naprostá většina obyvatel byli zemědělci
- zemědělství bylo v té době nepříliš produktivní, pěstování obilí poskytovalo nevelké výnosy, úroda byla závislá na rozmarech počasí (deště, krupobití, sucho)
- zemědělci měli povinnost odvádět dávky svému pánovi a desátky církvi – nejprve v naturáliích, později peněžní
- byla vysoká kojenecká úmrtnost – ta způsobila, že průměrný věk je cca 33 let. Když člověk přežil do dospělosti, dožíval se většinou kolem 50ti let.

skupinová práce na jednotlivých dílčích tématech (10-15 min příprava, pak cca 40 min. přednášení výsledků) – studenti si ve skupinách sdělí své informace ze čtení příslušné kapitoly knihy, společně vyberou nejdůležitější informace k prezentaci a zvolí cca 2 zástupce, kteří pak téma přednesou. Posléze si všichni sednou zpět do lavic a zástupci skupin přednášejí témata, studenti si sami dělají zápisky v budech. Prezentující vždy napíše na tabuli název skupiny, případně i nová cizí slova a pojmy. Pořadí je následující: 1) práce a rodina, 2) nástroje a hygiena, 3) šaty, 4 a 5) jídlo, 6) víra

Studenti jsou při poslouchání výsledků ostatních skupin velmi pozorní, zástupcům se podařilo jednotlivá témata velmi dobře pochopit a se znatelnou empatií přednést. Jen u tématu víra je třeba více dbát na to, aby byly tehdejší poměry správně pochopeny. Skupina studentů, s nimiž jsem tuto aktivitu dělal, například středověkého sedláka představila jako pohana, ke kterému se křesťanství vůbec seshora nedostalo. To šlo ale velmi jednoduše upravit, na druhou stranu studentka z této skupiny měla hezký příspěvek o tom, že podle ní jednoduché magické myšlení přetrvává mnohdy dodnes u „moderních lidí“ – což by z úst učitele znělo jako poučování.

3. fáze – formování pojmu

My jsme tuto fázi tentokrát nestihli, určitě by ale bylo možné a vhodné, aby každá skupina diskutovala o tom, jaký byl středověký prostý člověk a shodla se například na 7mi přídavných jménech, které by ho scharakterizovali – já to tentokrát dělal na začátek příštího týdne, jako připomenutí toho, co jsme dělali

domácí úkol

volitelné úvahy:

Kdo je pro mě autorita? Co je pro mě autorita?

Je vnější autorita důležitá? (Šlo by to ve společnosti bez ní? Dokázali by lidé fungovat stejně, kdyby nebyla vnější autorita?)

11. den - pondělí

připravít

Praclist 11a – půdorysy měst vzniklých historickým vývojem a „na zeleném drnu“

Praclist 11b – půdorys města Jihlavy

Praclist 11c – Různice a hádka měšťana se sedlákem (*to jsme my nestihli*)

cíle hodiny

- na základě vyličených informací si studenti uvědomí nesamozřejmost našeho dnešního stavu, kdy jsou nám bez problémů k dispozici základní předměty denní potřeby (dostatek jídla, teplo, hygiena, odstranění těžké fyzické práce)
- studenti dokáží popsat proces vzniku měst ve středověku
- studenti charakterizují základní novinky městského života oproti životu na vesnici

průběh hodiny

připomenout – zítra test: celá středověká společnost až po vznik měst (dnešní téma), zítra též odevzdávka sešitů

1. fáze – reflektivní část, formování závěru

Opakování předchozího dne

Jednotlivci postupně říkají jako připomenutí vždy jedno slovo, které podle nich nejvíce charakterizuje život středověkého prostého člověka

Reflektivní otázky

V čem jsou podle vás největší rozdíly v životě prostého člověka tehdy a dnes?

Jaký musel tehdejší člověk být, aby to všechno zvládnul? Co mu pomáhalo přežít i v tak těžkých životních podmínkách?

2. fáze – formování úsudku

Výklad – Vznik měst

Už při výkladu o trojím lidu někdo vyslovil otázku: a co měšťané? Kde jsou ti? Opravdu, s těmi se zpočátku středověku moc nepočítalo, naprostá většina lidí žila ve vesnicích, jen panstvo na hradech a duchovenstvo v klášterech. Města začala vznikat až v průběhu středověku – a jejich rozkvět v mnohém středověký svět změnil. Proto je velmi dobré, abychom se v závěru epochy věnovali právě tomuto tématu.

- během zánik Západořímské říše a stěhování národů většina měst zanikla, zchoval se jen větší počet měst v Itálii a některá bývalá římská provinční města v dnešní Francii a Německu (zvláště jako sídlo biskupů)
- v průběhu středověku se utvářely zárodky budoucích měst
 - a) u sídel panovníka nebo šlechticů (z podhradí)
 - b) na křižovatkách obchodních cest
 - c) u brodů
- ve 12. století, v období vrcholného středověku, začíná éra rozkvětu měst, města hojně vznikají a jsou zakládána (v Čechách první město založil Přemysl Otakar I. r. 1223 – Uničov)
- 2 způsoby vzniku města
 - a) historickým vývojem (postupný růst z nějaké osady)
 - b) založení „na zeleném drnu“ – panovnickým aktem

pozná se to i na půdorysech měst (Praclist 11a) – chvíli se na to podívejte, popište si, co mají města společného a v čem se liší a rozhodněte, které město vzniklo jakým způsobem
- právo zakládat města měl pouze panovník (jemu patřila veškerá půda), každé město muselo mít od něj **zakládací listinu**, kde byla definována jeho práva.
 - a) královská města – založena přímo králem
 - b) poddanská města – zakládala je šlechta, ale musel být k tomu souhlas a zakládací listina od krále

- král v zakládací listině udílel městu různá **privilegia** – městská práva
- u královských měst byli měšťané přímými poddanými krále
- právo samosprávy – městská rada (12 konšelů), v čele purkmistr, který se každý měsíc střídal, panovník měl ve městě svého zástupce – rychtáře
- hrdelní právo
- právo stavět hradby
- právo trhu
- právo várečné
- právo mílové

ve městech hodně řemeslníků, sdružovali se do **cechů**

Jak vypadalo město: **Praclist 11b - Jihlava**

Podmínky pro to, aby člověk mohl získat městské právo:

- vlastní domů ve městě (z něho se pak platila městská daň)
- uplynutí příslušné doby, kdy žadatel s městem „trpěl“
- doložení řádného původu z manželského lože
- výhostní list u poddaných

3. fáze – formování pojmu

Skupinová práce:

Čím bylo výhodnější být měšťanem než sedlákem?

Co bylo třeba pro to, aby začala vznikat města?

Co všechno se podle vás změnilo tím, že se člověk stal měšťanem?

Co člověk získal přesunem k městskému životu, co ztratil?

to co nepoužiji, je možno zadat jako úvahu

domácí úkol

připravit se dobře na zítřejší test :o)

12. den - úterý

připravit

Test2

cíle hodiny

- studenti jsou schopni charakterizovat období středověku
- reflektují, v čem se změnilo po této epoše jejich vnímání středověku
- navrhnou, jaká témata by je ještě v tomto období blíže zajímala

průběh hodiny

a) test – na cca 55 minut

b) reflexe v kruhu

otázka pro všechny, prochází po kruhu: V čem se změnil váš náhled na středověk během práce v epoše oproti tomu, co jste si o něm mysleli předtím?

otázky volně do pléna:

Je nějaké téma, které jste si díky poznávání středověku objevili, nějaká otázka, která vám přijde důležitá i dnes, nějaké zjištění, které je dobré i pro život?

Je kromě negativ středověku i něco, čím se v této době můžeme inspirovat, v čem se můžeme od středověkého člověka obohatit?

Studenti se s chutí zamýšleli nad danými otázkami. Jen někdy měli někteří tendenci sklouznout k vyjadřování svého souhlasu či nesouhlasu s epochou či jednotlivými činnostmi. O to ale teď nejde, jde o to, aby si společně sdíleli názory a myšlenky a mohli se obohatit a celou epochu si shrnout, uzavřít. Učitelovým úkolem je tedy jemně je vracet k původním otázkám a také dbát o to, aby se nerozeběhlo argumentování na názor někoho předchozího. Nyní totiž nejde o to diskutovat, ale poslouchat, jak to mají ostatní a případně se tím obohatit.

c) vybrat sešity

(když by test nebyl tak dlouhý, možno dát ještě před reflexí v kruhu následující aktivitu ve skupinách: *které z tradičních dat je pro vás na základě toho, co jste se v epoše dozvěděli, tím pravým, kdy začíná a končí středověk. Svůj výběr zdůvodněte, případně navrhněte jiné datum. Schválně s tím nezačínám, abych je „neprogramoval“. Já sám s tím budu začínat další epochu, nazvanou „epocha rozšiřování obzorů“*

a) začátek

395 – rozdělení Římské říše na VŘR a ZŘR – konec jednoty říše

410 – Vizigóti vyplnili Řím – symbol konce vševládnosti Říma

476 – zánik Západořímské říše

529 – zákaz činnosti Platónské akademie v Athénách

375 – Hunové překročili Don – 1. signál ke stěhování národů

378 – bitva u Adrianopole (Hadriánova pole)

313 – císař Konstantin vydává Milánský edikt, zrovnoprávňující křesťanství s ostatními náboženstvími

380 – císař Theodosius vydal edikt, kterým se křesťanství stalo státním náboženstvím

529 – vznikl první benediktinský klášter Monte Cassino

b) konec

14. stol. - nástup renesance v Itálii

1492 - objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem

1517 – vyhlášení 95ti tezí Martinem Lutherem, počátek reformace

1453 – dobytí Konstantinopole, pád Byzantské říše

IV. Reflexe a závěr

IV.1 Reflexe studentů

Reflexe studentů probíhaly v závěru epochy, a to písemnou formou v testu (na tuto formu jsou studenti zvyklí). Poslední nebudovaná otázka zde zněla: „Jak na Vás epocha působila? Jak se Vám pracovalo? Co Vás zaujalo? Co Vás inspirovalo? Co Vám naopak chybělo?“

Zároveň reflexe zaznívaly i ústní formou v průběhu závěrečného společného shrnutí epochy

Vyhodnocení četnosti zmiňovaných aspektů v písemných odpovědích

a) metody

co se líbilo

- práce ve skupinkách – 4 lidé
- nápad s úvahami („velice kreativní“) – 3 lidé
- diskuze – 3 lidé
- práce do hloubky – 2 lidé
- žalmy – 1 člověk

co se nelíbilo

- to, že jsme na žalmech pracovali moc dlouho (ten čas se dal využít jinak) – 5 lidí
- uskupení lavic -1 člověk

co chybělo

- více faktů – 4 lidé
- životopisy významných lidí – 2 lidé

b) témata

co se líbilo

- víra a náboženství – 1 člověk (+ další 2 lidé ústně)
- obyčejní lidé – 2 lidé (další 2 lidé ústně)
- mappa mundi – 2 lidé
- rozdělení duchovních - 1 člověk
- zakládání měst - 1 člověk
- Nero - 1 člověk
- spor Řehoře a Jindřicha o investituru - 1 člověk

co chybělo

- od kdy do kdy středověk byl – 1 člověk
- návrhů konkrétních témat bylo vícero

c) zajímavé úryvky z reflexí

„Měla jsem mnohem častěji než v jiných epochách chuť dohledat si nějaké další informace o nějakém tématu“

„Bylo zajímavé spíš přemýšlet jako ti lidé než jít po faktech“

„Do úvahy se mi příliš nechtělo, ale teď jsem opravdu ráda, že jsem ji napsala. Utřídily se mi myšlenky a já měla možnost popřemýšlet nad něčím, nad čím normálně nepřemýšlím“

„Nakonec jsem i ocenil ono psaní úvah (na začátku se mu do nich moc nechtělo, obával se, že jeho názor bude nekompetentní), jelikož jsem se díky nim zamyslel nad otázkami, nad kterými jsem se nikdy moc nezamýšlel a v důsledku jsem s nimi (úvahami) byl i docela spokojen.“

Témata, která si studenti volili pro své úvahy

15 lidí: Má to cenu se o něco snažit, když se to nakonec (třeba) stejně nepovede?

14 lidí: Je možné, aby si všichni lidé byli rovni? Bylo by to dobré?

11 lidí: Kdo je pro mě autorita?

7 lidí: Naše předky a jejich společnost držela víra. Co drží naši dnešní společnost, náš dnešní svět? (Jaké myšlenky a ideály drží náš současný svět?)

6 lidí: V čem odpovídá situace v naší společnosti situaci v pozdní římské době?

5 lidí: Je středověký pohled na vzhled světa nesprávný nebo ne?

V čem by byla naše společnost jiná, kdybychom neprošli středověkem?

4 lidí: Jsme schopni nějakého řádu jen ze svobody, bez vnější autority? Jaký by byl svět bez autority?

3 lidí: Dá se ještě někde pozorovat podobný vývoj jako u církve?

2 lidí: Proč se křesťanství tak zvrhlo?

Jaké jsou rozdíly způsobů života ve městě a na vesnici? Co můžeme ztratit a co získat?

1 člověk: Byla oficializace církve nutná či nikoli?

Co byste poradili církvi, aby její poselství zůstalo živé?

Jsem já pro někoho autorita?

Je důležitá vnější autorita?

Čím je pro nás vnější autorita?

Jaký je rozdíl mezi vnější a vnitřní autoritou?

Bylo horší žít ve středověku? Museli se lidé této době přizpůsobovat?

IV.2 Hodnocení epochy z pohledu učitele

Při zpětném pohledu mohu říci, že se mi podařilo většinu cílů, které jsem si stanovil na počátku, splnit, nebo je alespoň výrazným způsobem posunout kupředu. Jako velmi důležitá se ukázala úvodní práce se středověkou Žaltářovou mapou světa, studenti se díky ní během pár dní naladili na téma a byli pak dychtiví středověk poznávat. Velmi zřetelný posun byl v atmosféře během hodin – oproti dosavadnímu vlažnému přístupu studentů, z něž bylo cítit, že je téma příliš neoslovalo, se nyní většina hodin odehrávala ve velmi energickém a pracovním duchu. Studenti byli vesměs velmi aktivní a přitom pozorní; ve třídě se dalo pracovat velmi hezky, byť studentů bylo opravdu mnoho (celkem 31). Sám za sebe mohu říci, že jsem si v jejím rámci zažil nejhezčí momenty své dosavadní pedagogické činnosti.

Do velké míry se tedy myslím podařilo pomoci studentům, aby se s tématem vnitřně spojili a aby se opravdu snažili vcítit do tehdejšího způsobu myšlení. Důkazem, že tomu tak opravdu bylo, je mimo jiné to, že studenti mnohdy s překvapením zjišťovali ve srovnání se středověkem, že naše doba je mnohdy plošší. Například: Středověký pohled na svět se řídil podle ideálu. Podle čeho se ale řídí náš pohled na svět? Drží nás vůbec nějaká pozitivní myšlenka? Studentům také tentokrát nedělalo problém naučit se požadovanou faktografii, všichni podali v testech výkony na úrovni známek 1 a 2.

Po navození dobrého vztahu k tématu je jistě možné studenty seznámit s poměrně velkým množstvím faktografie – sami to také mnohdy vyžadovali. V tomto ohledu, co se týče dostatečné faktografické náročnosti a její prezentace tak, aby to studenti snesli a zůstali pozorní, vidím pro sebe jeden z úkolů do budoucna. Jako jednu z možností vidím větší zapojení studentů do samostatné prezentace jednotlivých témat.

Z metod, které jsem použil, se jednoznačně dobře uplatnilo zadávání úvah – každý týden vznikalo množství otázek, z nichž si mohli studenti vybrat; právě tato možnost výběru dávala této činnosti nádech volitelnosti, takže se jim pracovalo většinou velmi dobře. Ze svého pohledu mohu říci, že úroveň úvah byla většinou velmi vysoká, bylo dobré, že si studenti mohli nad tématy, která je zaujala, blíže popřemýšlet.

Velmi dobře se uplatnila i práce v menších skupinkách. Zvláště v taktu velké třídy umožnila, aby se zapojili všichni studenti. Výborně zafungovala zvláště skupinová práce na představování jednotlivých oblastí života obyčejného života – studenti tuto činnost vykonávali opravdu aktivně a výklad jednotlivých skupinek poslouchali ostatní velmi pozorně (přesně podle zlatého pedagogického pravidla, které zní „chceš-li, aby studenti opravdu poslouchali, zaříd' to tak, ať vykládají jiní studenti). Jediné nebezpečí je zde riziko nepochopení a zkreslení – to nastalo u skupiny, která představovala víru obyčejného člověka. I na základě poněkud zkresleného Smetánkova textu pak obyčejného člověka charakterizovala v podstatě jako pohana. Možná by bylo lepší pro tuto část vyhledat přesnější charakteristiku z pera jiného autora.

Práce se žalmy byla z nově použitých metod nejspornější – v závěrečné studentské reflexi zaznělo několik hlasů, že jim tato část přišla zbytečná a že jsme místo toho mohli čas věnovat podrobnějšímu probírání témat. Na druhou stranu zaznělo i několik, byť tišších, hlasů, kterým se tento způsob práce líbil. Myslím si, že by bylo dobré tento typ činnosti v epoše zachovat, neboť přispívá k celkovému propojení se s tématem, přičemž bych se mu ale již nevěnoval tak dlouho, aby nenastalo nebezpečí znechucení. Je také třeba myslet na to, že se jedná o metodu, která pracuje se sebevyjádřením jednotlivce, v čemž na jednu stranu je její síla, na druhou

stranu si to ale vyžaduje citlivý přístup ze strany učitele.

Vzhledem ke kratší době trvání epochy nebylo možno probrat všechna plánovaná témata. Při probírání oficializace církve mohlo jako protiváha zaznít téma irského mnišství, vzhledem k aktuálním konotacím by bylo vhodné probrat tematiku islámu, křížáckých válek a arabské vědy, důležité je i téma vztahu středověké společnosti k minoritám (Židé, Romové, postižení, prostitutky atd.).

Metodu, kterou sem v tomto běhu nedocenil, bylo vyprávění biografií jednotlivých osob. V těch několika málo případech, kdy jsem ji použil, však bylo možné pozorovat, že v tomto věku tento způsob prezentace opravdu funguje. Například vyprávění o životě svatého Pavla přijali studenti velmi dobře a pozorně. Není divu – vždyť tématem tohoto věku je právě schopnost empatie, vcítění se do druhého člověka. V příštím běhu bych chtěl tedy vyprávění o jednotlivých osobnostech používat rozhodně častěji, pokud možno každou hodinu.

Na základě dosavadních zkušeností bych tedy rád závěrem představil upravený plán epochy, rozvržený na ideální dobu tří týdnů.

IV.3 Návrh ideálního rozvržení epochy

- 1) úvod, reflexe minulé epochy, začátek zkoumání středověkého obrazu světa
- 2) středověký obraz světa II
- 3) situace a společenské procesy v pozdním Římě, příklad na císaři Neronovi
- 4) rané křesťanství, Pavel z Tarsu
- 5) oficializace církve, císař Konstantin

- 6) stěhování národů, Attila či irské mnišství
- 7) Franská říše, Karel Veliký, karolínská renesance
- 8) vztah duchovní a světské moci, boje o investituru
- 9) křížácké války, rytířské řády
- 10) trojí lid, struktura středověké společnosti

- 11) postavení lidí mimo společnost (Židé, Romové, blázni, postižení, prostitutky)
- 12) život prostého lidu
- 13) vznik měst
- 14) Franišek z Assisi jako příklad spojení protikladných tendencí středověku
- 15) závěr epochy

V. Přílohy (v elektronické podobě na přiloženém CD)

materiály k jednotlivým hodinám

oskenované sešity